

Churaňová, Barbora

Samsonova legitimita : příběh biblického hrdiny a jeho místo v knize Soudců

Religio. 2024, vol. 32, iss. 1, pp. 115-135

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/Rel2024-37978>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79940>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20240606

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Samsonova legitimita: Příběh biblického hrdiny a jeho místo v knize Soudců

BARBORA CHURAŇOVÁ

Postava biblického soudce Samsona dlouhodobě budí zájem badatelů převážně díky své zvláštní povaze, kvůli které může na první pohled vyvolávat dojem, že mezi ostatní soudcovské postavy nezapadá, popřípadě je vnímána pouze jako odstrašující příklad nemorálního soudce. Hlavním cílem této práce je představit pohled na Samsona jako součást knihy Soudců a ukázat jeho zásadní roli v jejím celkovém narativu. Již samotné umístění Samsona jako posledního soudce a nemalý prostor, který je jeho příběhu věnován, indikuje, že jeho úloha je větší než pouze představení negativních prvků jeho doby. Jeho dobou je v práci myšlena doba biblických soudců, jejíž pojetí je zde převzato od Barryho G. Webba, který se studiem knihy Soudců zabývá.¹ Webb uchopuje knihu Soudců jako literární celek, ve kterém jsou jednotlivé příběhy uspořádány do narativu ohledně usazování Izraelců v Zemi zaslíbené. V tomto článku tedy nejde o historický popis doby soudců, ani stanovení autorství knihy, ale o rozkrývání smyslu existujícího narativu, který byl poskládán s určitým záměrem. Samson může na první pohled opravdu působit jako postava, která nezapadá, převážně kvůli porušování svého *nazírského* slibu² v podobě nehyby za cizími ženami, násilným bojem, ale i kvůli svému vztahu s Bohem, který více méně opomíjí. Při bližším pohledu a zasazení Samsona mezi ostatní příběhy soudců ovšem zjistíme, že právě tyto problémy jsou zásadní pro celou dobu soudců. Tedy dobu, kdy Izraelci již žijí v Zemi zaslíbené,

1 Barry G. Webb, *The Book of Judges: An Integrated Reading*, Sheffield: Sheffield Academic Press 1987 a novější přepracovaná verze, ve které se Webb podrobněji věnuje příběhům soudců a doplňuje delší úvod; viz Barry G. Webb, *The Book of Judges: The New International Commentary on the Old Testament*, Michigan (MI): W. B. Eerdmans 2012.

2 Tento druh zasvěcení člověka zavazuje přísnými pravidly čistoty, jako je zákaz kontaktu s mrtvolami, střihání vlasů nebo konzumace veškerých produktů z vinné révy (Nu 6:3-7).

ta ale stále není zcela jejich a musí se tak vypořádávat s kontaktem s cizinci, což často vede k odpadnutí od smlouvy s Hospodinem.³ Samsonův příběh se stejně jako příběhy ostatních soudců snaží vyrovnat právě s touto hrozbou zániku vlastní identity v podobě splynutí s ostatními národy. S posledním soudcem tak přichází určité vyvrcholení tohoto období, které umožňuje přechod izraelského lidu do doby následující, tedy doby královské. Samson se s touto hrozbou ovšem nevypořádává bojem proti problémům, naopak je sám ztělesňuje. Zde se ukazuje zásadní rozpor jeho postavy, tedy soudce a *nazíra*, který ovšem smlouvu a svůj slib neustále porušuje a přibližuje se tak k cizincům.

Právě Samsonův pohyb na hranicích izraelského a filištínského je zásadním bodem textu. Pro vysvětlení tohoto pohybu je zde aplikován přístup, který Terence Turner označuje jako „anglostrukturalismus“.⁴ Jedná se o přístup zastávaný britskými antropology jako byli Edmund Leach, Victor Turner či Mary Douglas. Ti se, na rozdíl od strukturalismu zastávaného např. Lévi-Straussem,⁵ soustředí i na prostor mezi vytyčenými opozicemi a na bytosti, které se v tomto prostoru pohybují.⁶ Samson je v tomto textu zasazen do opozice mezi izraelskou a filištínskou kulturou a mezi pouští a městem. Tyto opozice představují základní body, mezi kterými se odehrával život Izraelců. Samson mezi nimi přechází a porušuje zavedená pravidla, to má ale kreativní výsledek, jelikož poukazuje na pnutí ve společnosti, které nejčastěji probíhá právě na těchto hranicích. V tomto ohledu se o Samsonovi dá hovořit jako o postavě vykazující tricksterské rysy.⁷ Právě použití tricksterské kategorie je zde využito pro objasnění některých Samsonových vlastností, což poté umožňuje snazší zařazení jeho postavy mezi ostatní soudce.

Převrácení očekávání

Pokud bychom Samsonův příběh vytrhli z kontextu knihy Soudců, opravdu bychom si mohli povšimnout jistých zvláštností a nestandardního chování pro Bohem vyvoleného vůdce. Samson je ještě před svým narozením zasvěcen Hospodinu jako *nazír* a je mu předurčen úkol započít proces vysvobození Izraelců z područí Filištinů (Sd 13:5). *Nazírský* slib je ale

3 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 208.

4 Jens Kreinath – Jan Snoek – Michael Stausberg (eds.), *Theorizing Rituals: Issues, Topics, Approaches, Concepts*, Leiden: Brill 2006.

5 Claude Lévi-Strauss, *Structural Anthropology*, New York (NY): Basic Books 1963.

6 J. Kreinath – J. Snoek – M. Stausberg (eds.), *Theorizing Rituals...*, 226.

7 Pro tricksterské postavy je zásadní ono překračování hranic mezi kulturou vytyčenými normami, ale také využívání lsti, klamu a kreativní práce s jazykem ve formě žertů nebo hádanek.

většinou přijímán v dospělosti a na omezenou dobu.⁸ Je tedy zvláštní již to, že Samson je *nazírem* celý svůj život, aniž by se ke slibu sám zavázal. Další zvláštností je poté to, že pravidla slibu neustále aktivně porušuje. Toto porušování je nejlépe viditelné na Samsonově styku s mrtvolami. Nejen že během svého života zabíjí velké množství Filištinů, dokonce jí med ze zdechliny lva, kterého sám roztrhl holýma rukama (Sd 14:8-9), a jako zbraň používá čerstvou oslí čelist (Sd 15:15). Samson tak *nazírský* slib mnohokrát porušuje, až by se dalo říci, že ho vlastně ignoruje, a ani svého úkolu, tedy vysvobození Izraelců z područí Filištinů, se nijak nezhošťuje.

Jeho boj proti Filištinům zároveň není motivovaný nenávistí k utiskovatelům, jako v případě jeho předchůdců.⁹ Samson Filištiny vnímá nejdříve jen jako sousedy a chce se oženit s filištinskou dívkou, ač je od toho zrazován vlastní rodinou. Tato žena je mu sice předurčena od Hospodina, jako záminka k boji s Filištiny, Samson o tom ovšem neví a vybírá si ji pouze na základě přitažlivosti (Sd 14:1-4). Porušuje tak tradici endogamních svazků, čímž představuje hrozbu v podobě splnutí s ostatními národy. Proti Filištinům tak bojuje až v reakci na konflikt ohledně svatební hádanky,¹⁰ při kterém ztrácí svou ženu, a tak i přátelské vztahy s Filištiny. Ani Samsonův vztah k Bohu není takový, jaký by čtenář očekával od *nazíra*, který se běžně svým slibem snaží s Bohem navázat velmi úzký vztah. Samsona se během jeho života několikrát přímo zmocňuje Hospodinův duch, který mu propůjčuje sílu. Samson to ovšem bere jako samozřejmost a s Hospodinem hovoří skoro jako se sobě rovným, např. když při své modlitbě spíše požaduje, než prosí o vodu se slovy „Po tom skvělém vítězství, které jsi dal svému služebníku, teď musím umřít žízni? To mám padnout do rukou těch neobřezanců?“ (Sd 15:18). Zároveň poté pojmenovává místo svého vítězství Čelistní vrch (jelikož porazil Filištiny pouze s oslí čelistí v ruce) a pramen, který nechal vytrysknout Hospodin, jako *Pramen volajícího*. Je tedy vidět, že ač Samson vítězství dosáhl pouze díky posednutí Hospodinovým duchem, a bez vytrysknutí pramene by jistě zemřel žízni, stále si nárokuje veškeré zásluhy a místa pojmenovává po sobě.¹¹ V neposlední řadě je třeba zmínit Samsonův vztah k ženám.¹²

8 Erik Eynikel – Tobias Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool? The Many Faces of Samson*, Leiden: Brill 2014, 38.

9 *Ibid.*, 34.

10 Samson se na své svatbě s filištinskou ženou sází s ostatními svatebčany o třicet svátečních šatů. Filištiní odpověď výhružkami zjistí od jeho ženy, což vyvolá Samsonův hněv (Sd 14:12-19).

11 Lillian R. Klein, *The Triumph of Irony in the Book of Judges*, Sheffield: Sheffield Academic Press 1989, 125-126.

12 Detailnější rozbor ženských postav v Samsonově příběhu nabízí např. Mahri Leonard-Fleckman, „Tamar, Delilah, and a Nameless Timnite: Women as (De)constructions of

Jak již bylo zmíněno, Samson se neustále snaží o získání cizinky, i přes varování rodičů. Veškeré jeho epizody se ženami končí bojem s Filištiny a zničením kulturních institucí, ať je to již manželství s první ženou, zapálení polí, vytržení bran či stržení chrámu.¹³ Samsonova velká touha po ženách ho zároveň odvádí od dodržování *nazířského* slibu a kvůli Delile dokonce porušuje jediný bod, který dosud neporušil – tedy neholení vlasů.

Samson se tím pádem na první pohled opravdu nemusí jevit jako běžný soudce, ovšem přístupy, které ho vnímají pouze jako kuriozitu, kterou je třeba nějak zařadit, nejsou dle mého názoru také správné. Samson žádné zařazení nepotřebuje, jelikož již zařazen je, a to do knihy Soudců. Má funkci v celkovém narativu, který řeší otázky ohledně usazování Izraelců v Kanaánu a jejich snahu zachovat si vlastní identitu mezi cizinci. Soudci sice dosahují vítězství a získávají tak další kus Země zaslíbené, často je to ale na úkor porušení smlouvy s Hospodinem. Brzy po smrti soudce tak Izraelci začnou hřešit, za což jsou potrestáni uvržením pod další nadvládu a koloběh se tak opakuje.¹⁴ Samson, jak bude podrobněji rozebráno dále, představuje vyvrcholení této doby a nabízí tak řešení. Přístupy, které toto opomíjejí, se často soustředí pouze na jeden Samsonův rys, na jehož základě chtějí vysvětlit celou jeho postavu. Z toho ovšem může vyplynout, že je vlastně nezařaditelná. Tento pohled představuje např. Susanne Gillmayr-Bucher, která jako klíčovou vnímá právě Samsonovu jinakost.¹⁵ Z toho poté vyplývá, že by Samson byl jakýmsi prostředkem pro vypořádání se s věcmi, které nejdou jasně kategorizovat. Samson, který je od narození jiný, kvůli slibu vydělený z většinové společnosti, zůstává jiný do své smrti. Jeho jedinou funkcí by pak byla právě jinakost, se kterou narušuje zavedené struktury a sám je i vnímán jako ten „jiný“ soudce. Tyto přístupy ovšem opomíjejí pozitivní stránku jeho jinakosti a zároveň i jeho místo v celkovém narativu knihy Soudců, od kterého by neměl být nikdy oddělený. Samson totiž zavedené struktury pouze nenarušuje, svým chováním dokáže poukázat na problémy společnosti a kreativně je přetvořit.

Social Landscape“, in: Barbara E. Reid (ed.), *Forget not god's benefits (psalm 103:2): A Festschrift in honor of Leslie J. Hoppe, OFM*, Washington, D.C.: The Catholic Biblical Association of America 2022, 60-76; David J. Zucker, „Romanticizing Samson's Mother“, *Women in Judaism: A Multidisciplinary E-Journal* 15/2, 2018, 1-19; Lindy Gervin, „Women As Deceivers in the Hebrew Bible“, *Women in Judaism: A Multidisciplinary E-Journal* 13/2, 2017, 1-11; Mark Lackowski, „Victim, Victor, or Villain? The Unfinalizability of Delilah“, *Journal of the Bible and its Reception* 6/2, 2019, 197-225.

13 Gregory Mobley, *Samson and the Liminal Hero in the Ancient Near East*, New York (NY): T and T Clark International 2006, 45-46.

14 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 19.

15 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 33-51.

Důraz na jinakost kladou i Melanie Entis¹⁶ nebo Cheryl J. Exum,¹⁷ které hlavní Samsonovu kvalitu vidí v tom, že na něj každý badatel může aplikovat mnoho kategorií, aniž by pouze jedna byla správná. Pohled na Samsona by se poté dal měnit dle potřeby v závislosti na čase a místě, ve kterém se s ním pracuje, a dle potřeby badatele, který si tak Samsonův příběh může sám přizpůsobit. Tímto by se sice vyřešily rozpory Samsonovy postavy, jelikož bychom o něm jednou mohli hovořit jako o hrdinovi a podruhé jako o bláznu. Ovšem přicházíme tím možnost o Samsonovi vlastně cokoliv říci. Lépe řečeno, můžeme o něm říci všechno, a zároveň nic.

Opacným směrem se ubírají teorie, které se snaží najít právě ten jeden základní aspekt Samsonovy postavy a zařadit ho do jedné kategorie, která by jeho chování zcela vysvětlila. Již jen z toho, kolik takových kategorií bylo pro Samsona nalezeno, vyplývá, že to s jeho zařazením bude složitější. A pokud bychom se, jako např. Stephen M. Wilson, zaměřili pouze na aspekt Samsona jako nedospělého muže, mohli bychom opomenout jiné vlastnosti jeho postavy.¹⁸ Popřípadě dojít ke konstatování, že stejně do dané kategorie nezapadá zcela, jako v případě studie Gregory Mobleyho, který nakonec konstatuje, že Samson není klasickým divochem jako např. Enkidu, se kterým je srovnáván, a je tak stále třeba brát v potaz i jiné aspekty jeho postavy.¹⁹

Dle mého názoru je zde ovšem ještě další možnost než jen Samsona zařadit pod jednu kategorii, nebo naopak konstatovat jeho naprostou jinakost a možnost cokoliv o něm říci. Z výše zmíněných přístupů je vidět, že se opravdu pohybuje na hranicích různých kategorií a dá se tak o něm hovořit mnoha způsoby. Se Samsonem je ovšem možné pracovat i jiným způsobem, který by dokázal zastřešit různorodost jeho postavy. To lze provést ve dvou krocích, prvním z nich bude opět prozkoumat Samsonovo nestandardní chování. Ve druhém kroku je poté třeba Samsonův příběh porovnat s příběhy ostatních soudců.

16 Melanie Entis, *Images of Samson* [diplomová práce], Montréal: McGill University 1992.

17 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 13-33.

18 Stephen M. Wilson, „Samson the Man-Child: Failing to Come of Age in the Deuteronomistic History“, *Journal of Biblical Literature* 133/1, 2014, 43-60.

19 Gregory Mobley, „The Wild Man in the Bible and the Ancient Near East“, *Journal of Biblical Literature* 116/2, 1997, 217-233.

Spojování protikladů

Pokud by se pro Samsona měla najít jakási určující vlastnost, s jejíž pomocí by se dal rozvinout pohled na jeho postavu, byla by to jeho schopnost spojovat protiklady. Díky této schopnosti se dá snáze vysvětlit, jak je možné, že o Samsonovi lze hovořit v rámci tolika různých kategorií. S pohybem na hranicích se jich totiž dotýká spousta, ovšem žádná ho sama o sobě neurčuje. Určující je pro něj liminální status, který vyplývá právě ze Samsonovy nezakotvenosti a z jeho neustálého překračování hranic vytyčených společností.²⁰

Z přístupů výše zmíněných „anglostrukturalistů“ mé práci nejlépe vyhovuje přístup Edmunda Leache, který si spolu se samotnými hranicemi všímá i liminálního prostoru mezi nimi. Z tohoto prostoru totiž všechny struktury povstávají a mohou v něm být i přetvářeny. Komunikaci mezi dvěma hraničními póly poté prostředkují ambivalentní bytosti, které se v liminálním prostoru nacházejí a umožňují transformaci struktur.²¹

Jistou ambivalenci můžeme zahlédnout i v postavě Samsona. Když se opět podíváme na zmiňované protiklady, zjistíme, že Samson je na jednu stranu soudcem, vyvoleným k vysvobození Izraele, na druhou stranu ale vede boj motivovaný pouze osobní pomstou. Nijak se nezasazuje o sjednocení vlastního lidu, spíše naopak svým osamoceným bojem ohrožuje mír mezi Izraelci a Filištinými.²² Je kulturním mužem, pocházejícím z rodiny, s touhou po rodině vlastní.²³ Ovšem neřídí se tradicí a neustále si tak vybírá špatné ženy, z čehož pro něj vyplývá nemožnost svou rodinu mít. Zároveň v protikladu ke kulturnímu životu vykazuje známky přírodního muže–dívocha, který nevyužívá kulturní nástroje, ať je to již břitva na holení, či zbraně, a pokud ano, jsou ze sféry přírody:²⁴ jí med rukama (Sd 14:9), bojuje oslí čelistí (Sd 15:15), rukama vytrhává vrata městské brány v Gaze (Sd 16:3) a svůj poslední triumf, stržení sloupů Dagonova chrámu, provádí také holýma rukama (Sd 16:29). Je dospělým, neskutečně silným mužem, který ovšem nedokáže fungovat ve společnosti dalších dospělých mužů.²⁵ Samson si totiž zneprátelí nejen filišťánské muže, se kterými má předurčeno bojovat, podaří se mu zneprátelit si i muže izrael-

20 Důležitou studii pro pohled na Samsona jakožto postavu, pro kterou je určující jeho liminální charakter, představuje dílo Gregory Mobleyho (G. Mobley, *Samson and the Liminal Hero...*), kde detailně rozebírá Samsonův pohyb na hranicích různých sfér.

21 Radek Chlup, „Logika symbolů: Funkcionalistický strukturalismus Edmunda Leache“, *Religio: Revue pro religionistiku* 19/1, 2011, 51-83: 63-64.

22 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 37.

23 Susan Niditch, „Samson As Culture Hero, Trickster, and Bandit: The Empowerment of the Weak“, *The Catholic Biblical Quarterly* 52/4, 1990, 608-624: 613.

24 G. Mobley, „The Wild Man...“, 229.

25 S. M. Wilson, „Samson the Man-Child...“, 52.

ské, jelikož jeho hon za pomstou ohrožuje mír a Samson se tak stává příliš nebezpečným.²⁶

Všechny tyto problémy jsou důležitým motivem nejen pro Samsonův příběh, ale i celou knihu Soudců. Jednotliví soudci představují právě tyto problémy izraelské společnosti, ať je to již vztah a boj s cizinci, vztah mezi izraelskými kmeny, otázka původu či legitimních svazků. Samsonova zvláštnost poté spočívá spíše v práci se všemi předchozími motivy najednou.²⁷ Samson sám zkouší různé způsoby života a balancování na hranicích izraelského a cizího. Dle mého názoru je zásadní právě tento jeho pohyb „mezi“, jelikož odkazuje ke snaze najít vhodný způsob komunikace Izraelců, jak dovnitř, tak navenek. Samson zároveň neplní pouze odstrašující příklad pro Izraelce, naopak pozitivně přetváří společenské struktury, jelikož je schopen poukázat na křehkost nastavených hranic a na možnosti jejich alternativního vyjádření. Nevyzývá tak společnost ke změně ze své autority soudce, který by vedl lid. Jak se totiž záhy ukáže, Samson prochází změnou sám, čímž umožňuje i změnu společenskou. Tím se tedy lehce odklání od soudců předchozích, kteří sjednocení lidu během své vlády dosáhli, ovšem jen na omezenou dobu, po které vždy vypuklo ještě výraznější odpadnutí od smlouvy.²⁸ Samson s tímto motivem pracuje a připravuje tak půdu pro přechod do doby královské.

Dalším důležitým aspektem Leachova „anglostrukturalismu“ je jeho snaha o propojení Lévi-Straussova strukturalismu s více empirickým funkcionalistickým přístupem. Struktury, které v příběhu nacházíme, je totiž nutné vztáhnout ke konkrétnímu sociálnímu kontextu.²⁹ Samsonův příběh tak můžeme zasadit do rámce opozice mezi izraelskou a filistiínskou kulturou a s rozvinutím Leachova přístupu můžeme demonstrovat, že právě tato opozice je zásadní pro vnímání rozporů v izraelské identitě v době biblických soudců. Samson by pak v tomto duchu mohl fungovat právě jako mediátor mezi těmito opozicemi, jelikož sám dokáže pracovat s oběma póly. Skrze něj by tak mohlo dojít k uvolnění napětí mezi rozpory přítomnými v izraelské společnosti. Samson je díky *nazírskému* slibu sice úzce svázán s izraelskou společností, na druhou stranu je z ní kvůli němu i svým způsobem vydělen, jelikož musí dodržovat nadstandardní opatření, která se většinové společnosti netýkají.³⁰ Kvůli tomu je neustále puzen k filistiínské kultuře, která je zároveň v porovnání s venkovským způsobem života Samsonova kmene, i Izraelců obecně, technologicky vyspělejší.³¹

26 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 37.

27 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 179.

28 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 19.

29 R. Chlup, „Logika symbolů...“, 54-55.

30 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 36.

31 S. Niditch, „Samson as Culture Hero...“, 613.

Samson představuje ještě určitý krok zpět, jelikož sám bere své nástroje z přírodní sféry.³² Samsonovy vztahy s Filištinými se ale záhy ukazují jako nefunkční, jelikož není schopen se mezi cizince plně zařadit. Ztrácí tak svou ženu, mstí se zapálením filištínských úrod a finálně tím mezi nimi ztrácí své místo. V tu chvíli se ovšem nemůže vrátit ani zpět k Izraelcům, jelikož svým přibližováním se k Filištinům, a vytvářením konfliktů, příliš narušil řád, ve kterém spolu oba národy žily.³³

Samson si chce ve společnosti zajistit pevné místo sňatkem a potomkem a nezamýšlí se, zda je to s izraelskou či cizí ženou. Příběh ovšem ukazuje, že manželství s Filištinou je nemožné, jelikož by z něj vzešli potomci, kteří by nebyli ani plně Izraelci, ani plně Filištiní, a hranice mezi národy by se tak stala ještě rozmazanější. Samson se o to ale stejně pokouší, a kvůli tomu je na něj za jeho života pohlíženo spíše jako na buřiče než na hrdinu. Proto je jako hrdina oslavován až po smrti, kdy mu mohly být, již bez rizika, přířknuty jeho hrdinské činy a jeho chování mohlo být vztaženo k celkovému narativu boje proti Filištinům.³⁴ Příběh tedy tematizuje právě toto potýkání dvou národů a potřebu zajistit jejich bezpečný kontakt. Samson ukazuje, že přátelské vztahy v podobě sňatku nejsou možné, ovšem stále spolu oba národy sousedí a styku se tak nelze zcela vyhnout.³⁵

Poušť, město a pole

Na příkladu této opozice je možné zhlédnout Leachovo chápání struktury, jelikož vnímá strukturální vztahy více jako škálu než pevně dané binární opozice. Leach pracuje s prostorovými kategoriemi jako je kvalita či vzdálenost opozic od sociálních skupin.³⁶ To můžeme spatřit v geografickém zasazení Samsonova příběhu a vztáhnout tak jeho pohyb v prostoru ke vztahu k izraelskému a filištínskému způsobu života.

Samson se celý život pohybuje na hranicích pouště (divokého, vzdáleného, nedomestikovaného prostoru) a města (kulturního, blízkého, domestikovaného prostoru). Dozvídáme se, že „duch Hospodinův ho začal ponoukat v Danovském táboře mezi Soreou a Eštaólem“ (Sd 13:25), což jsou zároveň ta samá města, mezi kterými je Samson pochován: „I sestoupili jeho bratří a celý jeho dům, vynesli ho, vrátili se a pochovali ho mezi Soreou a Eštaólem v hrobce jeho otce Manoácha.“ (Sd 16:31). Samson se tedy od dětství pohybuje mezi dvěma městy, aniž by však patřil do někte-

32 G. Mobley, „The Wild Man...“, 229.

33 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 37.

34 *Ibid.*, 37.

35 Anna K. Nardo, „‘Sung and Proverb’d for a Fool’: Samson as Fool and Trickster“, *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature* 22/1, 1989, 1-16: 3.

36 R. Chlup, „Logika symbolů...“, 62.

rého z nich.³⁷ Zároveň samotné umístění Samsonova kmene je prostor na okraji mezi horami a pobřežím a mezi izraelským a filišťánským územím.³⁸ V dospělosti se z tohoto prostoru snaží dostat do města, když si vybírá ženu z Timnaty (Sd 14:2). Možnost usadit se ve městě ovšem mizí, jakmile Samson předloží svatebčanům nezodpověditelnou hádanku, která zapříčiní jeho spor s Filišťány.³⁹ Je zrazen vlastní ženou a prchá zpět do domu svého otce (Sd 14:19), tedy opět do prostoru mezi městy. Tam ovšem nezůstává dlouho a po nějaké době se snaží vrátit zpět ke své ženě. Ta byla ale mezitím provdána za jiného muže. Samson se Filišťánům mstí zapálením jejich úrody a oni jako odplatu upalují jeho ženu. Poté Samson utíká do jeskyně (Sd 15:8), tedy ještě hlouběji do nedomestikovaného divokého prostoru. Zde ovšem nezůstává a jeho další výprava směřuje do Gazy, kde tráví čas s nevěstkou. I zde se ho snaží polapit Filišťáni a Samson opět ukazuje svou schopnost přechodu. Při útěku vytrhává vrata městské brány a odnáší je na vrchol hory za městem (Sd 16:3). Tím smazává přechod mezi městem a divočinou a přivádí Filišťány vlastně do své liminální sféry, kde proti němu nemohou bojovat. Později, v šestnácté kapitole, se Samson ocitá opět ve městě, kde se zamilovává do Delily a po její zradě je odveden na svůj soud do Gazy. Sice umírá ve městě, ovšem ve městě, které je narušené, jelikož nemá brány. Hned poté je přenesen do rodinné hrobky mezi dvěma městy.

Je tedy vidět, že Samson se neustále pohybuje mezi městem a divokou pouští, ovšem ani na jednom místě nesetrvává příliš dlouho. Samson se rodí v táboře mezi městy a podniká odsud výpravy do města i pouště a je to místo, kde je pochován. Důležitým se pro něj stává hlavně prostor mezi opozicemi, který by se dal označit jako pole. Pole má ve Starém zákoně několik úloh. Dá se na něj pohlížet jako na specifický výsek půdy, okrajovou část osídleného území, bitevní pole, místo pro lov, tedy i místo divokých zvířat, a jako na místo dočasných tábořišť.⁴⁰ Jedná se tak o místo na hraně domestikovaného a divokého prostoru. Oznámení Samsonova narození právě na poli (Sd 13:9) tak svým způsobem předurčuje jeho hraniční postavení během života.⁴¹ Samson se celý život snaží dostat z pole do města, od Izraelců k Filišťánům. S tím ovšem poukazuje i na problémy tohoto pohybu a otevírá prostor pro kladení otázek po zavedeném způsobu

37 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 36.

38 Mahri Leonard-Fleckman, „Binding Samson to Yhwh: From Disorder to Order in the Samson Cycle“, in: Corrine Carvalho – John L. McLaughlin (eds.), *God and Gods in the Deuteronomistic History*, Washington, D.C.: The Catholic Biblical Association of America 2021, 49-68: 67-68.

39 A. K. Nardo, „Sung and Proverb'd for a Fool...“, 4.

40 G. Mobley, *Samson and the Liminal Hero...*, 38.

41 *Ibid.*, 41-42.

života. Samson překračuje jak fyzické hranice mezi domestikovaným a nedomestikovaným prostorem, tak hranice kulturní, mezi Izraelci a Filištinými.

Ambivalentní vztah k poušti a městu je patrný i ve vztahu izraelského lidu k těmto sférám. Izraelci přicházeli do měst Kanaánu z divoké pouště, kterou putovali a která sloužila jako místo jejich transformace před příchodem do Země zaslíbené. Ač je poušť místem divokým a nebezpečným, je zároveň místem, kde dochází ke zjevením, je to místo se speciální mocí. Sami Izraelci tak musí projít transformací v liminálním prostoru, aby se mohli začlenit do společnosti.⁴² Stále pro své sousedy zůstávají jako ti jiní a méně technologicky vyspělí, ovšem s podporou Hospodina, který jim, stejně jako Samsonovi, dává sílu.⁴³ Samson se snaží získat ženu a rodinu, stejně jako Izraelci se snaží získat místo v Zemi zaslíbené, v jejich současném stavu to ovšem není možné. Oba tak musí podstoupit proměnu v podobě kontaktu s nedomestikovaným prostorem. Právě nutnost zajistit bezpečné usazení v Kanaánu byla hlavní úlohou biblických soudců. Usazování ovšem často probíhalo na úkor dodržování smlouvy s Hospodinem, jelikož následkem usazení byl daleko bližší kontakt s cizinci a jejich bohy. Soudce tak sice může sjednotit lid a dobýt území, často ho tím ale odvede od Boha.⁴⁴ Hranice jsou tedy obecně důležitým tématem knihy Soudců, ať se již jedná o dobývání hranic fyzických, hledání hranic kontaktu s cizinci či hranic vlastní identity. Samson jejich překračováním zkouší různé způsoby bytí a provokuje Izraelce k jednání proti hrozbě ztráty židovské identity.

Samson jako Hospodinův nástroj

Samsonův pohyb na hranicích se tedy dá vyjádřit tímto geografickým zasazením mezi poušť a město, zároveň ale sám ve své postavě ztělesňuje jisté protiklady a přechody. Samson se pohybuje na hranicích a vnáší tak chaos do zavedených kategorií, nejde ovšem říci, že by je pouze rušil, stejně jako jej nelze pouze označit za „jiného“ soudce. Je stále soudcem v úzkém vztahu s Hospodinem, dalo by se říci, že ještě v užším vztahu, než soudci předchozí. Na Samsona se totiž snáší Boží duch nejčastěji z nich, tím vznikají konflikty nejen pro Samsona, ale i pro celou společnost.⁴⁵

Poprvé se ho Hospodinův duch zmocnil na cestě do Timnaty, když na něj zaútočil lev, kterého roztrhl holýma rukama (Sd 14:6). V jeho zdechlině poté objevil med a tato událost se stala základem pro Samsonovu hádanku, která zapříčinila jeho hlavní rozpor s Filištinými. Při dalším vzplanutí hněvu Samson pobil třicet mužů (Sd 14:19) a následně se uchýlil do

42 G. Mobley, „The Wild Man...“, 232.

43 *Ibid.*, 233.

44 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 19.

45 *Ibid.*, 127.

domu svého otce, což zapříčinilo ztrátu jeho první ženy.⁴⁶ Poté Samson pobil tisíc Filištinů oslí čelistí (Sd 15:15). Po tomto výkonu ho přepadla taková žízeň, že by zemřel, pokud by Hospodin nenechal ze země vytrysknout pramen. A když se Samsona zmocnil Hospodinův duch naposledy, stálo ho to vlastní život, jelikož při stržení chrámu sám zahynul (Sd 16:30).

Samsonovo konání se tak neustále stupňuje a překračuje čím dál tím víc zásadní hranice vytyčené společností. Ze lva získává potravu, ovšem nečistou a nevytěstovanou kulturně. Smrtí ženy je Samson vyčleněn z kulturních vazeb, ztrácí svůj status.⁴⁷ Voláním k Hospodinu o vytrysknutí pramene Samson svým způsobem překračuje vztah k Bohu, jelikož jeho modlitba zní spíše jako příkaz. Ztrácí se tak daleko uctivější tón, se kterým k Hospodinu volali ostatní soudci. Samson ještě dále vrch i pramen pojmenovává po sobě, nikoliv po Hospodinu, jak bylo opět zvykem u soudců předchozích.⁴⁸ A finálně svou smrtí Samson zabíjí posledního soudce a definitivně tím ničí stávající řád. Samson ukazuje, že vzít si cizinku a zapomenout na Hospodina a svůj slib pro Izraelce není možné a sám se nakonec k Bohu vrací. I když s ním nejdříve mluví jako se sobě rovným, je zásadní, že volání k Hospodinu obnovuje, když Izraelci již volat přestali.⁴⁹ Samson tak započíná vysvobození již tímto aktem, který ukazuje na nutnost změny stavu izraelského lidu a s tím i změny vlády. Probouzí tak touhu opět bojovat o své místo v době, kdy byli Izraelci již usazení a hrozilo určité zpodobnění a splynutí s ostatními národy. Samson se opět hlásí k Hospodinu svou modlitbou a Hospodin skrze Samsona poráží filištinského boha, jehož chrám Samson strhává.⁵⁰

Postavy jako Samson svým porušováním řádu vnáší do společností chaos. Tím jsou ovšem schopny poukázat na oblasti vnitřních pravidel společnosti, v nichž často dochází k pnutí, a přinést určité uvolnění, právě díky porušování zavedených tabu.⁵¹ Samson při řešení problémů mnohdy využívá kreativní způsoby, jak porazit Filištiny, při kterých často mimoděk ničí kulturní instituce, ale i naopak zakládá nová místa. Dobrým příkladem by mohla být situace, kdy Izraelci chtějí Samsona vydat Filištinům, čímž jsou, jak již bylo řečeno, zpřetřhány společenské vazby mezi Samsonem a Izraelci. Samson se ale s pomocí Hospodina z pout dostane a zbraň si vezme, v rozporu se svým *nazírským* slibem, z nečisté zdechliny.

46 Ta poté byla provdána za Samsonova družbu, jelikož její otec předpokládal, že se s ní Samson tímto činem rozvedl (Sd 15:2).

47 S. Niditch, „Samson as Culture Hero...“, 621.

48 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 126.

49 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 163.

50 *Ibid.*, 165.

51 Dean A. Nicholas, *The Trickster Revisited: Deception as a Motif in the Pentateuch*, New York (NY): Peter Lang Publishing 2009, 12.

Po pobití tisíce Filištínů ovšem pojmenovává místo boje a vytrysknuvší pramen a zároveň je také poprvé označen za soudce (Sd 15:20), čímž napopak ukazuje svou náležitost k izraelské společnosti.⁵²

Důležité je si také povšimnout, že ač by Samson mohl některé situace vyřešit pouhou silou, volí více šibalský způsob boje, aby mohl Filištíny nejen porazit, ale i pokořit.⁵³ To se dá demonstrovat na Samsonově svatbě. Samson při svatebních přípravách dává svatebčanům hádanku „*Ze žrouta vyšel pokrm, ze siláka vyšla sladkost.*“ (Sd 14:14).⁵⁴ Tato hádanka je ovšem nezodpověditelná, jelikož odpověď na ní se skrývá v jeho vlastním zážitku, když cestou za svou nevěstou zabil lva, ve kterém se později usadily včely a vyprodukovaly v jeho zdechlině med. U tohoto činu ovšem nikdo nebyl, ani jeho otec s matkou, kteří ho cestou doprovázeli, to neviděli (Sd 14:6-9). Samson se tedy chtěl na svatbě pobavit tím, že svatebčanům předložil nezodpověditelnou hádanku, jejíž nezodpovězení by pro něj znamenalo výhru třiceti svatebních košil a šatů. Filištíni ovšem výhružkami zjistili odpověď od jeho ženy a sázku vyhráli. Samson tak musel zaplatit požadovaným počtem šatů, v domluvě ovšem nebylo, jakým způsobem je má obstarat (zda je má sám ušít, koupit...), a tak Samson zabil třicet mužů v Aškelonu, svlékl jejich šaty a dal je svatebčanům, se kterými se vsadil (Sd 14:19). Samson tedy sice prohrál sázku, ale svou prohru zároveň otočil ve výsměch Filištínům, jelikož jim jako výhru dal jejich vlastní košile.

Samson se zároveň občas i zcela vyhýbá fyzickému boji a pouze demonstruje svoji neporazitelnost.⁵⁵ To můžeme sledovat např. na epizodě, kdy Samson navštěvuje nevěstku v Gaze, kde se ho poté snaží nečekaně polapit Filištíni (Sd 16:1-3). V tomto případě by se Samson mohl prostě probojovat z města a utéct, místo toho vytrhává vrata městské brány, a dokonce je odnáší na vrchol hory, čímž opět dokazuje svou nadřazenost.⁵⁶ Umožňuje tím proudění chaosu divočiny do města, které již není chráněné branami. Zároveň z toho později v příběhu vyplývá poněkud ironická situace, když jsou Samsonovy oholeny vlasy a zcela bezbranný je tak odveden na svůj soud do Gazy, tedy města bez bran,⁵⁷ které měly krom ochrany i důležitý status místa, kde se konala soudní přelíčení. Posledním, velice kreativním

52 G. Mobley, *Samson and the Liminal Hero...*, 18.

53 A. K. Nardo, „Sung and Proverb'd for a Fool...“, 4.

54 Rozboru hádanky se věnují např. texty Felice Vinci – Arduino Maiuri, „A Hypothesis of Solution of Samson's Riddle“, *Athens Journal of Mediterranean Studies* 9/4, 2023, 271-278; Aulikki Nahkola, „The Riddle Minor Genre in the Old Testament: Clarity and Obscurity“, in: Hywel Clifford – Megan Daffern (eds.), *The Exegetical and the Ethical*, Leiden: Brill 2022, 83-101; Bruno J. Clifton, „Samson and the Timnites“, in: *Family and Identity in the Book of Judges*, Leiden: Brill 2021, 97-122.

55 A. K. Nardo, „Sung and Proverb'd for a Fool...“, 4.

56 *Ibid.*, 4.

57 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 169.

řešení problému je využití lišek k zapálení filištínské úrody. Samson svazuje dvě lišky ocasy k sobě a mezi ně připevňuje zapálenou pochodeň, takto je pak vypouští do obilí (Sd 15:4-5) a způsobuje tím naprostou zkázu filištínské úrody. Daloby se tak říci, že tímto z domestikovaného prostoru tvoří opět prostor nedomestikovaný.

Za povšimnutí zde stojí, že si Samson volí právě lišky. Na první pohled totiž nemusí být zřejmé, že s nimi sdílí určité podobnosti. Lišky jsou v mnoha kulturách považovány za trickstery,⁵⁸ tedy postavy, které si libují právě v hádankách, klamání a pokořování jiných lidí, u kterých nerozlišují, zda jsou jejich přáteli či nepřáteli.⁵⁹ Samsonova hádanka je často považována za projev právě takového chování.⁶⁰ Dále je zde vidět, že Samson také nerozlišuje přítele od nepřítele, jelikož s Filištinými má v tu chvíli dobré vztahy. Zároveň svým chováním provokuje i Izraelce, jelikož porušuje zásadní společenské normy, ti ho tak nakonec raději vydávají svým nepřítelům. Pokud se nyní podíváme na zmíněné epizody ze Samsonova života, aplikace tricksterské kategorie by mohla umožnit lépe porozumět jeho chování a roli ve společnosti. Tento aspekt by ale neměl být brán pouze jako možnost vysvětlit veškeré Samsonovo zvláštní chování, které nezapadá do obrazu soudce. Naopak by měl spíše ukázat, že právě skrze propůjčení některých aspektů této kategorie je schopen ještě lépe svou funkci plnit.

Tricksterské strategie ve Starém zákoně

Tricksterské postavy jsou velice často napojeny na nějaké božstvo (tedy garanta řádu), ať už jsou jeho poslem, nebo se ho snaží napodobovat, vnášejí tím do společnosti tvořivý prvek. Na první pohled tak mohou lidem škodit, ale zároveň tím často i mimoděk zakládají nová místa či kulturní instituce.⁶¹ U starozákonních postav lze hovořit o jakési mírnější verzi, než se objevuje v mytologiích Afriky, Austrálie či Severní Ameriky.⁶² Obtížněji by se u nich hledali časté aspekty jako např. přecházení mezi pohlavími, schopnost proměny ve zvířata či předměty nebo časté zveličení pohlavních orgánů.⁶³ Na první pohled by se tedy možná mohlo zdát, že toto jednání není zcela běžné pro postavy vůdců, jakými byli soudci. Pokud se

58 Michael P. Caroll, „The Tricksters as Selfish–Buffoon and Culture Hero“, *Ethos* 12/2, 1984, 105-131: 116.

59 Mahadev L. Apte, *The Tricksters in Folklore*, New York (NY): Cornell University Press 1986, 224-225.

60 A. K. Nardo, „Sung and Proverb'd for a Fool...“; S. Niditch, „Samson as Culture Hero...“.

61 D. A. Nicholas, *The Trickster Revisited...*, 13-14.

62 *Ibid.*, 20.

63 M. L. Apte, *The Tricksters in Folklore...*, 226.

ovšem podíváme na další starozákonní postavy, zjistíme, že užití některých tricksterských praktik, převážně klamu a lsti, je velice častou strategií pro porážení silnějších a početnějších nepřátel.⁶⁴

Postavou s možná nejlépe viditelnými tricksterskými aspekty ve Starém zákoně je sám patriarcha Jákob.⁶⁵ Jákob dvakrát oklamal svého bratra Ezaua, nejdříve když ho přiměl prodat své právo prvorozeného za misku čočkové kaše (Gn 25:30-32) a poté když mu lstí ukradl požehnání od otce (Gn 27:1-29). Jákob se svým způsobem jako trickster již rodí, své jméno totiž dostává podle toho, že se držel svého bratra při porodu za patu (Gn 25:26). Jméno Jákob (יַעֲקֹב) vychází z výrazu *aqev* (אָקֵיב), který znamená pata, ale zároveň má i význam jako být podlý nebo úskočný.⁶⁶ Sám Ezau ho tak nazývá: „Právem dostal své jméno Jákob. Už dvakrát se mnou jednal úskočně.“ (Gn 27:36). Ač je Jákobovo chování portréto这件 jako úskočné, je stále patriarchou, a to právě díky této své vypočítavosti. Zde by se dala najít paralela se Samsonovým příběhem, který také právě díky svému lstivému chování mohl být soudcem. Ve výskytu takovýchto postav, které pro dosažení svých cílů využívají lsti a klamu, se odráží i vnímání izraelského lidu jako sebe samého. Hrdinové jsou mnohdy, kvůli svému marginálnímu postavení ve společnosti, bez přístupu k moci, která je v rukou silnějších, početnějších a často i technologicky vyspělejších nepřátel.⁶⁷ Přesně v této situaci se nachází Izrael v době soudců. Soudci se musí uchýlovat k tricksterským praktikám, narušovat stávající řád a vnášet do něj chaos. Tyto postavy ovšem ze své podstaty nepracují s mocí v její institucionalizované podobě, jejich povaha jim naopak umožňuje pracovat s určitou „syrovou“ stránkou moci. Tento specifický druh moci jim poté umožňuje vnést pohyb (chaos) do zastaveného řádu.⁶⁸

Lest a klam v knize Soudců

Samson zároveň není jediným soudcem, který se nachází v marginálním postavení a využívá lstivého chování v boji proti nepřátelům. Jak budu demonstrovat, Samson z řad ostatních soudců vlastně vůbec nevyčnívá, naopak jeho příběh spíše představuje určitou gradaci motivů, které již byly přítomné u předchozích soudců.⁶⁹ Díky použití přístupu ke čtení kni-

64 D. A. Nicholas, *The Trickster Revisited...*, 1.

65 Richard D. Patterson, „The old Testament Use of an Archetype: The Trickster“, *Journal of the Evangelical Theological Society* 42/3, 1999, 385-394: 389.

66 *Ibid.*, 390.

67 D. A. Nicholas, *The Trickster Revisited...*, 100.

68 *Ibid.*, 100.

69 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 178-179.

hy Soudců od Barryho G. Webba⁷⁰ můžeme chápat jednotlivé příběhy soudců jako představení sledu událostí biblického narativu. Tyto příběhy je poté možné podrobit analýze. Kniha Soudců je složena tak, aby představila problematiku doby soudců, včetně nastínění období, které jim předcházelo, dobu samotných soudců a situaci po smrti posledního soudce Samsona. Dala by se tedy vnímat jako rozdělená na tři části.⁷¹ Na začátku knihy Soudců je čtenář uveden do kontextu doby, kdy po smrti Jozueho Izraelci neměli vůdce. Dále se dozvídáme o dobývání Země zaslíbené a s tím i o postupném odpadlictví Izraelců od smlouvy s Hospodinem v reakci na setkávání se s bohy cizích národů. Začátek knihy Soudců (Sd 1:1-3:6) je tedy určitou předzvěstí problémů hlavního narativu, tedy příběhů soudců samotných (Sd 3:7-16:31), kde se hlavním tématem stává provolání, že „Izraelci se dopouštěli toho, co je zlé v Hospodinových očích.“⁷² což je jednotlívým prvkem a hlavním problémem všech příběhů v knize Soudců.

První ze soudců Otniel by se dal považovat za příkladného vůdce, po jehož vládě ale následuje postupný úpadek soudcovských postav, až nakonec linie dojde k Samsonovi, který je pravým opakem Otniela.⁷³ Na rozdíl od Samsona je Otniel v příkladném manželském svazku s izraelskou ženou, vede Izrael do války a vybojovává mír.⁷⁴ Druhým soudcem je Ehúd, který se Samsonem sdílí určité tricksterské aspekty.⁷⁵ Jeho levorukost ho, jako Samsona *nazírský* slib, vylučuje z většinové společnosti. Zároveň mu umožňuje lstivě zabít tlustého moábského krále, jelikož nečekaně vytáhne dýku svou levicí od pravého boku, a poté ji v tučném břiše nechá zabodnout, a tedy skrytou před zraky ostatních (Sd 3:21-22). Akt soudce Šamgara, který pobíjí 600 Filištínů bodcem na pohánění dobytka (Sd 3:31), zase připomíná Samsonovo pobití 1000 Filištínů oslí čelistí (Sd 15:15).⁷⁶ Dalším, kdo soudil Izrael, byla prorokyně Debora, která se nachází v marginálním postavení již kvůli tomu, že je ženou. Ač je o ní řečeno, že soudila Izrael (Sd 4:4), je stále označována za prorokyni, nikoliv soudkyni. V Debořině příběhu by se dala dále najít podobnost se Samsonovým příběhem v epizodě o zabití vojevůdce Sisery, kterému Jael zabodla kolík do spánku (Sd 4:21), podobně jako Delila, která Samsonovi spletla vlasy

70 *Ibid.*

71 *Ibid.*, 34-35.

72 V této formě se věta objevuje v Sd 2:11 a Sd 3:7, poté již s drobnými variacemi jako např. „Izraelci se dále dopouštěli toho, co je zlé v Hospodinových očích.“ (Sd 3:12, 4:1, 10:6, 13:1), nebo „Synové Izraele se dále dopouštěli toho, co je zlé v Hospodinových očích.“ (Sd 6:1).

73 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 170.

74 *Ibid.*

75 R. D. Patterson, „The Old Testament Use of an Archetype...“, 388.

76 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 165.

a utáhla je kolíkem v mylné domněnce, že to ho zbaví síly (Sd 16:14). Obě epizody se odehrávají v soukromí ženských komnat a oba muži spí ve chvíli, kdy je ženy chtějí zabít.⁷⁷ Zároveň je důležité poznamenat, že Jael tímto aktem hned dvojnásobně porušuje zavedená společenská pravidla, jelikož zabíjí svého hosta a zároveň tím zrazuje svého manžela, který měl se Siserou přátelský vztah.⁷⁸

Další ze soudců, Gedeón, strhává Baalův oltář (Sd 6:25-27), podobně jako Samson strhává celý Dagonův chrám (Sd 16:30). Tito dva soudci se podobají i využitím ohně při boji,⁷⁹ neboť Gedeón pomocí 300 zapálených pochodní, troubení a hluku z rozbíjených nádob vytvoří v nepřátelském táboře zmatek a Midjánci se začnou bít sami mezi sebou (Sd 7:20-22). Samson působí podobný zmatek a zkázu vypuštěním 300 lišek s pochodněmi na ocasech do filištínských polí (Sd 15:4). Je zde ovšem zásadní rozdíl v tom, že Samson tak činí z vlastní pomsty, kdežto Gedeón koná ve jménu Hospodina. Za vlády Abímeleka je úpadek a vyhrocení situace ještě o něco zřetelnější, jelikož tento soudce si najímá „lehkomyslné a bezohledné muže, aby ho provázeli“ (Sd 9:4), vraždí svých 70 bratrů a prohlašuje se za krále (Sd 9:56). Hospodin ho ale za jeho konání trestá smrtí, na rozdíl od Samsona, jehož jednání prochází bez jakéhokoliv trestu od Hospodina, a smrtí ho svým způsobem odměňuje, poněvadž o ni Samson sám žádá.⁸⁰ Posledním ze soudců před Samsonem, o kterém máme zaznamenaný detailnější příběh, je Jiftách. Tento soudce se již hodně odklání od ideálu vůdce typu Otniela. Jiftách je synem nevěstky, je vyhnán z domova a jako Abímelek tráví čas podnikáním výpadů s lehkomyslnými muži, kteří se k němu přidali.⁸¹ Je ale nutno poznamenat, že na rozdíl od Samsona organizovaně vede svůj lid do boje. Hospodinovu pomoc nebere jako samozřejmost a za propůjčení síly slíbí Jiftách Hospodinovi jako obět prvního, kdo vyjde z jeho domu, což padne na jeho vlastní dceru (Sd 11:34). Je tu tedy znatelný rozdíl proti Samsonovi, který posednutí Hospodinovým duchem bere jako samozřejmost, ale stejně na něj Hospodinův duch sestupuje nejčastěji.⁸²

Po smrti Samsona se Izraelci nachází opět v situaci, ve které byli na začátku knihy Soudců, tedy bez vůdce. Protagonisti nesjednocují lid a nijak ho nevedou, neznáme jejich rodovou linii, z jakého kmene pochází

77 *Ibid.*, 164.

78 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 43.

79 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 164.

80 Cheryl J. Exum, „The Theological Dimension of the Samson Saga“, *Vetus Testamentum* 33/1, 1983, 30-45: 31.

81 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 178.

82 *Ibid.*, 127.

a mnohdy neznáme ani jména.⁸³ Dochází k ještě častějšímu porušování smlouvy a odklonu od Hospodina. Každý je totiž svým vlastním soudcem a již ani není potřeba v příbězích opakovat, že „Izraelci se dopouštěli toho, co je zlé v Hospodinových očích.“ (Sd 2:11, 3:7). Nyní se ovšem objevuje konstatování že „V těchto dnech neměli v Izraeli krále.“ (Sd 17:6, 18:1, 19:1, 21:25).⁸⁴ Vláda soudců se tedy ukazuje jako nedostatečná a je třeba nastolení vlády nové.

Legitimita doby soudců

Edmund Leach se zabýval problematikou legitimacy ve Starém zákoně v jeho známé práci Šalamounova legitimita,⁸⁵ která rozebírá následující dobu královskou. Leach zde pracuje s legitimizující rolí biblických příběhů, které pomáhají usmířit napětí mezi žitou realitou a ideálními vzory. Pokud se z jeho pohledu podíváme na dobu biblických soudců, zjistíme, že se zde otázka legitimacy také objevuje. Jedná se hlavně o oprávněnost nároku na Zemi zaslíbenou, soužití s cizinci, ale i soužití samotných izraelských kmenů. Příběhy se tak snaží vypořádat se skutečností, že země, která jim byla dána Bohem, stále není zcela jejich a krom boje se dá území získávat i exogamními sňatky.⁸⁶ Tento problém vnímá jako zásadní i Barry G. Webb, který v knize Soudců spatřuje mechanismus pro vypořádání se s tímto soužitím.⁸⁷ Soudci území dobývají, ale poté začnou být přitahováni cizími bohy, právě v podobě exogamních svazků. To se projevuje i na samotných soudcovských postavách, které jsou často „nečistého“ původu (jako např. Jiftách), nebo mají nějaký hendikep (např. Ehúd), a nedají se tedy často považovat za pravé či příkladné Izraelce. Ovšem i s tímto hendikepem, nebo možná právě díky němu, jsou schopni vybojovat mír a sjednotit rozdělený lid. Postupně ovšem Izraelci přestávají volat k Hospodinu o vysvobození a v Samsonově příběhu již vidíme, že se Filištiny snaží spíše neprovokovat a zachovávat status quo. Samson sám by nejraději navazoval s Filištiny vztahy, ovšem Hospodinův duch mu to nedovoluje a vytváří konflikty.⁸⁸ Tím se opět rozdmýchává zapomenutý boj a probouzí se snaha o oddělení od cizích kultur. Samson tak začíná proces vysvobození už vlastně tím, že svým jednáním probouzí v Izraelcích touhu opět oddělit izraelské a filištínské. Doba soudců ovšem musí skončit, jeli-

83 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 14-15.

84 *Ibid.*, 14.

85 Edmund R. Leach, „The Legitimacy of Solomon: Some structural aspects of Old Testament History“, *European Journal of Sociology* 7/1, 1966, 58-101.

86 *Ibid.*, 63.

87 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 119-121.

88 *Ibid.*, 163.

kož po Samsonově smrti dochází k úpadku a vůdčími postavami se stávají osoby ještě pochybnějšího původu, a dokonce hrozí vyhlazení izraelského kmene Benjamín (Sd 20:1-48). S touto hrozbou ztrácí vláda soudců finálně svou legitimitu a díky Samsonovi jsou Izraelci připraveni na novou etapu a vládu izraelských králů. Právě důraz na izraelský původ je poté dle Leache zásadní otázkou pro legitimitu králů.⁸⁹ Ty ovšem čeká stejný osud jako soudce a po příkladném králi Davidovi (stejně jako soudci Otnielovi) přichází různě legitimní varianty králů. Lid i nadále hřeší a Země zaslíbená tak stále není zcela v rukou Izraelců a řešení tohoto rozporu se tak přesouvá do další periody.⁹⁰ Samotné příběhy soudců tak představují různé konflikty mezi ideály a realitou, s jejichž řešením pomáhají ambivalentní postavy, které díky své povaze dokážou pracovat s oběma póly.⁹¹

Samson jako vyvrcholení doby soudců

Když se nyní vrátíme k postavě Samsona, můžeme nejen lépe porozumět jeho chování, ale i jeho důležitému postavení v roli posledního soudce, se kterým přichází vyvrcholení tohoto typu vlády.⁹² Samson je permanentně liminální postavou, jelikož je kvůli svému *nazírskému* slibu vydělen ze společnosti celý svůj život, dokonce i po oholení vlasů.⁹³ Obětování oholených vlasů Hospodinu je tradičně chápáno jako ukončení slibu, tedy ukončení období separace, pokud bychom chtěli aplikovat van Gennepovo schéma přechodových rituálů,⁹⁴ po kterém by byl Samson začleněn zpět do společnosti. V Samsonově případě to ovšem neplatí, vlasy mu začínají opět rychle dorůstat, nedochází tedy k začlenění, a zůstává tak vyděleným až do své smrti.⁹⁵ Samson ani nikdy nemohl být plnohodnotným členem společnosti, tedy mužem s rodinou, jelikož byl hlavně Hospodinovým nástrojem.

Celý Samsonův život se tak dá vnímat jako řízený Hospodinem skrze plány, o kterých on sám nevěděl.⁹⁶ Jeden z příkladů je, když si Samson sice sám vybírá nevhodnou ženu, ale čtenář je záhy ujištěn, že i to je v souladu s jeho předurčením osvobodit Izrael: „Otec s matkou netušili, že je to od Hospodina, že hledá záminku proti Pelištejcům.“ (Sd 14:4). A i když si Samson myslí, že ho Hospodin ve filisténském zajetí opustil a je tak vlast-

89 E. R. Leach, „The Legitimacy of Solomon...“, 98-99.

90 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 210.

91 R. Chlup, „Logika symbolů...“, 56.

92 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 178-179.

93 G. Mobley, *Samson and the Liminal Hero...*, 111.

94 Arnold van Gennep, *Přechodové rituály*, Praha: Portál 2018.

95 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 170.

96 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 22.

ně poprvé svobodný ve svém konání, stejně se k němu naposledy modlí a prosí o poslední propůjčení síly, aby mohl dokonat svou pomstu (Sd 16:28). Tím zabývá nezměrné množství Filištinů a opravdu tak plní úkol, který mu byl předurčen, ač nevědomky. Samsonův osamocený boj tedy není nijak v rozporu s Boží vůlí. Možná právě naopak je zde vidět, že Hospodin dokáže prosadit svou vůli i skrze člověka, který o to nemá vlastně zájem.⁹⁷ To se dá zahlédnout i ve změně tónu první a druhé modlitby, když Samson používá již daleko více uctivý tón a Hospodina reálně prosí o pomoc a pouze si o ni neříká.⁹⁸ Samson sice může působit jako nejsilnější ze všech soudců, ale doopravdy je z nich vlastně nejslabší, jelikož je nejvíce explicitně používán jako Boží nástroj.

V Samsonově příběhu již Izraelci došli do bodu rezignace, kdy přestali naříkat k Hospodinu a spíše se smířili s filišťánskou nadvládou, bez očekávání vysvobození.⁹⁹ To se tedy odráží i v posledním soudci, který se sám o záchranu svého lidu nijak nesnaží. Jeho *nazírský* slib se tak dá vnímat jako ekvivalent smlouvy lidu s Hospodinem.¹⁰⁰ Samson sice umírá, jelikož pouze oběť jeho vlasů nestačí, musí být obětován i on sám. Ovšem Izrael neumírá.¹⁰¹ Se Samsonem umírá pouze doba soudců, o to víc přízračné je, že poslední soudce byl z kmene Danovců (hebrejsky דָן *dan*), což se dá překládat jako soudce. Zde by se tak opět dala najít paralela s Jákobem, jehož dalším jménem je Izrael a jako patriarcha představuje izraelský lid. Soudce Samson z Danovského kmene představuje dobu soudců.

Závěr

V Samsonově příběhu by se tak dle mého názoru neměl hledat morální odstrašující příklad zkaženého soudce. Pokud se na knihu Soudců podíváme jako na celek, zjistíme, že v Samsonovi pouze vrcholí předchozí motivy.¹⁰² Ostatní soudci také nejsou jen příkladné postavy, naopak často využívají lsti a klamu, což nám pomohl rozkrýt pohled na jejich tricksterské chování. Můžeme si povšimnout určitého stupňování jejich marginálního postavení a nepříkladného chování. I kdyby tak Samson byl opravdu nějaká anomálie v knize Soudců, není možné, aby anomálií byli i všichni soudci předchozí. Naopak se skrze ně ukazuje, že právě takovéto postavy, které umí kreativně pracovat s chaosem, mohou obstát v takto chaotické

97 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 117.

98 James L. Crenshaw, *Samson: A Secret betrayed, a vow ignored*, Atlanta (GA): John Knox Press 1978, 33-34.

99 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 163.

100 E. Eynikel – T. Nicklas (eds.), *Samson: Hero or Fool...*, 27.

101 B. G. Webb, *The Book of Judges...*, 170-172.

102 *Ibid.*, 179.

době. Otniel jako vzorový soudce sice vybojovává mír, ovšem po jeho smrti Izrael opět odpadá od smlouvy. Tato frustrace se odráží i v samotných soudcích, ač jsou vůdci národa, nemají regulérní přístup k institucionalizované formě moci, proto ji hledají právě ve svém marginálním postavení a tricksterských praktikách, což jim umožňuje pracovat s určitou „syrovou“ stránkou moci. Všechny postavy jsou ale zároveň spojeny s Hospodinem a nekonají tak pouze ve svém zájmu jako mnoho jiných tricksterských postav. To je vidět nejlépe na Samsonovi, skrze kterého Hospodin prosazuje svou vůli nejviditelněji. Samson rekapituluje problematiku doby soudců a sám ji ve své osobě ztělesňuje.¹⁰³ Tím na rozdíl od Otniela klade otázky po zavedeném způsobu života jako je vztah s cizinci, vztah Izraelců mezi sebou navzájem nebo i vztah k Bohu. Vláda příkladného vůdce se ukazuje jako nefunkční a je třeba dojít ke změně, ne skrze dokonalý příklad, ale právě se všemi problémy.

Tímto by se měla zároveň vyřešit i otázka, jak je možné, že soudce Samson nebojuje za Izrael, ale pouze za sebe? Odpověď zní: jelikož Samson sám je Izrael v době soudců, jeho osobní boj reprezentuje boj Izraele jako celku.¹⁰⁴ A během své smrti tak předčil všechny činy za svého života, nejen kvůli tomu, že zabil největší množství Filištinů, ale také kvůli tomu, že tím opravdu započal proces vysvobození. Samson ve své modlitbě sice prosí o smrt, ale je to smrt jeho staré existence, ze které se vlastně rodí jako hrdina, tedy soudce. Potvrzuje tím tak svůj nárok na tento titul, který mu byl přiřknut již po jeho první modlitbě. Tehdy ovšem žádal pouze o svůj starý život, nyní o svou smrt, která mu ale zaručila život nový, život hrdiny v souladu s Hospodinem. Může tak být přenesen do rodinné hrobky a být jako hrdina oslavován. Samson na sebe jako poslední soudce bere problémy Izraelců, které dokáže v jedné osobě ztělesnit. Ovšem díky své liminální povaze se i s nimi dokáže přerodit v hrdinu a kromě započetí vysvobození svého lidu dokáže i započít přerod izraelské společnosti jako takové.

103 L. R. Klein, *The Triumph of Irony...*, 116.

104 Edward L. Greenstein, „The Riddle of Samson“, *Prooftexts* 1/3, 1981, 237-260: 253.

SUMMARY

Samson's Legitimacy: The Story of the Last Biblical Judge and His Place in the Book of Judges

The purpose of this article is to present a new perspective on the biblical judge Samson. The author draws on previous work on this character and works with the concept of Samson's liminal nature, which allows him to mediate between two cultures, Israeli and Philistine. This quality of his is seen as essential. It is because of it that he can be a judge, and not in spite of it, as has often been perceived. The paper then develops this approach further and adds a view of Samson's legitimating role within the period of the judges. The article employs a structuralist approach and Samson is thus placed in opposition between the Israelite and Philistine cultures, which also have a geographical expression in the form of the opposition between the city and the desert. Samson's mediating role and liminal status is connected to Samson's trickster nature, which better enables his movement between cultures. This movement is then central to the entire narrative of the Book of Judges, in the context of which Samson's story should be read. Comparing his story with the stories of the other Judges reveals that Samson is both a kind of culmination of this time and a conclusion to it. Because of his liminal nature, he is able to embody the contradictions in Israelite culture and carry them over into the following age of kings.

Keywords: liminal hero; Samson; structuralism; The Book of Judges; trickster

Department of Philosophy
and Religious Studies
Faculty of Arts
Charles University
nám. Jana Palacha 2
116 38 Prague 1
Czech Republic

BARBORA CHURAŇOVÁ

b.churanova@gmail.com